

ПОВЕДІНКОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМ ПРОФІЛАКТИКИ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ В СИСТЕМІ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я

Рудик М. А., Гришук С. М.

Житомирський медичний інститут Житомирської обласної ради

Ключові слова: ВІЛ-інфекція, профілактика, фінансування, ефективність

Актуальність проблеми. ВІЛ-інфекцію обґрунтовано називають «чумою ХХ і ХХІ століть», оскільки її прогресивне поширення не лише руйнує людські долі, але й завдає нищівних економічних збитків на державному рівні. Незважаючи на значний прогрес у медицині та доступність антиретровірусної терапії, епідемія продовжує негативно впливати на соціально-економічні показники держави [2]. Україна належить до країн із концентрованою стадією епідемії, проте сьогодні ситуація ускладнюється безпрецедентними викликами: триваючим воєнним станом, масштабними міграційними процесами, руйнуванням медичної інфраструктури та загальним психоемоційним виснаженням населення. Актуальність теми дослідження посилюється необхідністю перегляду економічних моделей фінансування. В умовах дефіциту державного бюджету, лєвова частка якого спрямована на сектор оборони, зростає роль ефективності використання кожного долара, виділеного як міжнародними донорами, так і державою [4].

Суттєву роль у розробці ефективних програм профілактики відіграють поведінкові та економічні чинники, тому поєднання поведінкових інтервенцій (для збільшення охоплення тестуванням) та економічного аналізу (для оптимізації витрат) стає оптимальним шляхом утримання епідемії під контролем.

Мета дослідження полягала в проведенні аналізу впливу поведінкових та економічних чинників на ефективність програм профілактики ВІЛ-інфекції в Україні у 2021–2025 роках та визначенні шляхів оптимізації ресурсного забезпечення.

Матеріали та методи. У дослідженні застосовано комплексний підхід, що включає аналіз епідеміологічних даних Центру громадського здоров'я [1], звітів про виконання державного бюджету України за 2024–2025 роки та планових показників на 2026 рік, а також програмних документів міжнародних донорів (Глобального фонду [4], PEPFAR [3]). Використано метод системного аналізу.

Результати дослідження. Проведене дослідження дозволяє стверджувати про наявність зв'язку між поведінковими чинниками населення та економічними витратами системи охорони здоров'я. Поведінкові чинники відіграють вирішальну роль у прийнятті рішень щодо тестування та лікування. На 2026 рік ключовою перешкодою для раннього виявлення ВІЛ залишаються когнітивні

фактори, зокрема, коли людина надає перевагу поточному психологічному комфорту, ігноруючи майбутні ризики для здоров'я, а також страх стигматизації. В умовах війни ці фактори значно посилюються: населення схильне відкладати «нетермінові» медичні питання, що призводить до пізньої діагностики вже на стадії клінічних проявів СНІДу.

Аналіз статистичних даних (рис. 1) демонструє складну динаміку виявлення нових випадків ВІЛ-інфекції під впливом зовнішніх факторів:

- у довоєнному 2021 році система працювала стабільно, було зареєстровано 15360 нових випадків;
- у 2022 та 2023 роках спостерігався спад реєстрації (12 212 та 11 658 випадків відповідно); це зниження можна пояснити не згасанням епідемії, а ускладненим доступом до діагностики, окупацією територій та масовою міграцією населення;
- у 2024 році зареєстровано 10038 випадків ВІЛ;
- у 2025 році – 8024 випадки.

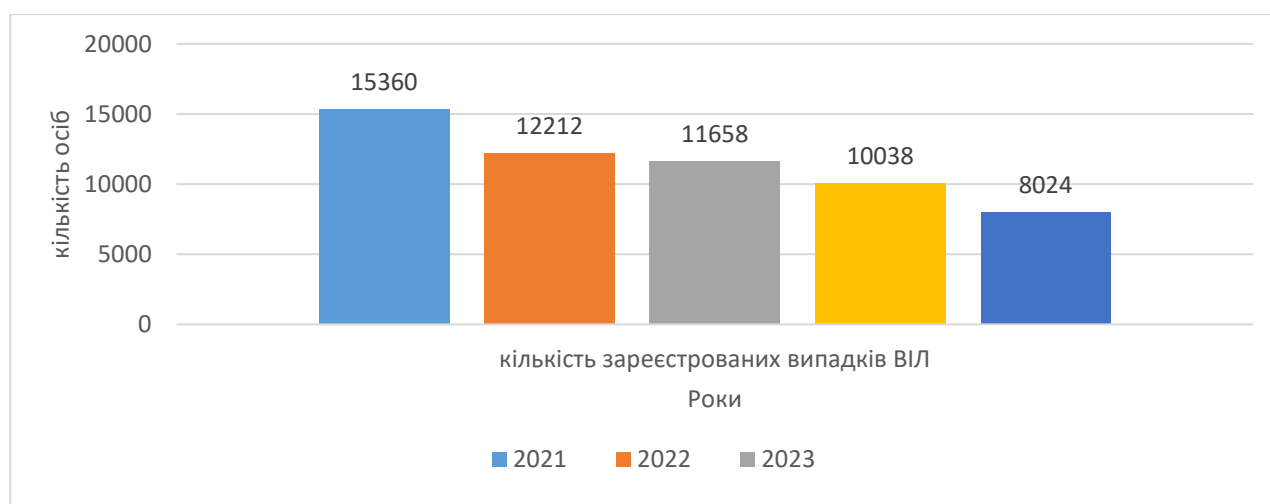

Рис. 1. Офіційно зареєстровані нові випадки ВІЛ-інфекції в Україні в 2021-2025 рр. за даними [Центру громадського здоров'я України](#)

Аналіз даних Центру громадського здоров'я також висвітлює критичний негативний фактор - шляхи інфікування. Результати підтверджують, що основним шляхом передачі в Україні залишається статевий (гетеросексуальний), частка якого стабільно перевищує 70%. Ці цифри окреслюють чіткі поведінкові маршрути та вказують на те, що цільові профілактичні програми мають фокусуватися на формуванні культури безпечної статевої поведінки.

Стосовно економіки громадського здоров'я - вона розглядає обмежені ресурси системи охорони здоров'я та необхідність оптимального розподілу коштів між різними інтервенціями. В контексті ВІЛ це означає оцінювання ефективності витрат на програми тестування, економічності обґрунтованості застосування сучасних препаратів, співвідношення затрат на раннє виявлення та лікування в порівнянні з пізнішим наданням послуг при ускладненнях.

Економічні аналізи допомагають спрямувати ресурси туди, де вони дають найбільшу користь та найменші ризики.

В Україні фінансування програм протидії ВІЛ здійснюється спільно з міжнародними партнерами. Це дозволяє економіці країни нести лише часткові втрати, хоча вони залишаються значними. Наприклад, у 2025 році на централізовану закупівлю ліків для ВІЛ/СНІДу та тестів було виділено з бюджету приблизно 11,76 млрд грн. Програма PEPFAR (США) виділила 118,5 млн доларів на 2024–2025 роки для фінансування профілактики та терапії. Глобальний фонд надав понад 165 млн доларів для боротьби з ВІЛ та туберкульозом. Для держави економічно вигідніше проводити профілактику, ніж довічно лікувати пацієнтів, адже втрата працездатності населення негативно впливає на економічний потенціал країни, демографічну ситуацію та соціально-етичні аспекти.

Висновки. ВІЛ-інфекція залишається серйозним викликом для громадського здоров'я України. Інтеграція поведінкових підходів, що враховують реальні мотиви людських рішень, та економічних стратегій, що забезпечують раціональне використання ресурсів, є ключовою умовою ефективної профілактики. Сучасні дані 2021–2025 років підкреслюють необхідність адаптації програм до умов війни та фокусування на профілактиці статевого шляху передачі. Спільна дія цих напрямів здатна суттєво зменшити масштаби епідемії у майбутньому.

Література

1. Статистика з ВІЛ/СНІДу. Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/vilnid/statistika-z-vilnidu/statistichni-dovidki-pro-vilnid>
2. У скількох людей в Україні діагностують ВІЛ/СНІД і скільки помирає від інфекції (Інфографіка). Слово і діло. 2025. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/12/01/infografika/suspilstvo/skilkox-lyudej-ukrayini-diahnostuyut-vilnid-skilky-pomyraye-infekziyi>
3. PEPFAR підтвердив виділення Україні 118,5 млн доларів фінансування на 2024–2025 роки. МОЗ України. URL: <https://www.google.com/search?q=https://moz.gov.ua/uk/pepfar>.
4. Global Fund allocates \$165 million to Ukraine to fight HIV and TB. URL: <https://svit.kpi.ua/en/2023/12/19/global-fund-allocates-165-million-to-ukraine-to-fight-hiv-and-tb/>.